

La participació en l'esport escolar i l'autoconcepte en escolars de 10 a 11 anys de la província de Guipúscoa

Alfredo Goñi Grandmontagne

Catedràtic.

*Departament de Biologia Evolutiva i de l'Educació,
Universidad del País Vasco*

Luis M.ª Zulaika Isasti

Doctor en Psicologia.

*Professor d'Educació Física
Instituto Público de Ordizia*

Paraules clau

autoconcepte, esport escolar, gènere, edat

Abstract

It is expected that school sport will contribute to the integral development of people and will produce the benefits assigned to physical exercise and sport; but it is also known that its educational value will depend in a large way on how this is designed and directed.

In this study the relation existing between the practice of school sport and self awareness has been measured from an example of 153 students that is representative of the make-up of the first course of the 3rd. Cycle of Primary Education (N=1527 subjects) from public colleges in the province of Guipuzcoa.

The results, which certify to a greater development in self-awareness in males and in permanent players, invite a reflection on the attention given to girls, substitutes and those who do not participate in this activity.

Resum

Hom espera que l'esport escolar contribueixi al desenvolupament integral de les persones i que reporti els beneficis atribuïbles a l'exercici físic i esportiu; ara bé, és sabut que el seu valor educatiu dependrà en bona mesura de com s'hagi dissenyat i orientat.

En aquest estudi s'ha mesurat la relació existent entre la pràctica de l'esport escolar i l'autoconcepte sobre una mostra de 153 alumnes, representativa de la població de primer curs del tercer cicle d'Ensenyament Primari (N = 1527 subjectes) dels col·legis públics de la província de Guipúscoa.

Els resultats, que certifiquen un més gran desenvolupament de l'autoconcepte en els nois i en els titulars, conviden a reflexionar sobre l'atenció que s'ha de donar a les noies, als suplents i als que no participen en aquesta activitat.

Introducció

Hom espera que l'activitat física i esportiva contribueixi a la formació equilibrada i integral de la personalitat (Harris 1976; Garrrote, 1993); que ajudi al desenvolupament biològic, cognitiu, afectiu i relacional (Urdangarín, 1992; Azémar, 1991); que afavoreixi el coneixement propi i l'autocontrol (Deman i Blais, 1982); que fomenti qualitats com la generositat, la lleialtat, l'afany de superació, l'esperit de col·laboració, la constància o el lliurament. Se li atribueix, en fi, un enorme valor educatiu (Tap, 1991), malgrat que el nombre d'investigacions sobre la relació esport-personalitat pugui considerar-se no del tot suficient (Rodríguez i Morales, 1989).

Entre els components de la personalitat estretament relacionats amb la pràctica esportiva i amb l'activitat física, s'hi troba l'autoconcepte (Sonstroem, 1984; Weiss, 1987; Fox, 1988; Stewart i Corbin, 1989). L'autoconcepte juga un paper decisiu i central en el desenvolupament de la personalitat, tal com ho destaquen les principals teories psicològiques. Un autoconcepte positiu rau en la base del bon funcionament personal, social i professional; hi depèn, en bona mesura, la satisfacció personal, el sentir-se bé. Nombrosos autors han comprovat la influència que exerceix el

rendiment físic sobre l'autoconcepte; els col·lectius formats per practicants d'activitats físiques mostren millor autocontrol que els sedentaris; i s'ha comprovat empíricament una millora de l'autoconcepte deguda a la pràctica esportiva (Gruber, 1986; Sonstroem i Morgan, 1989; Marsh i Peart 1988; Hopper, Guthrie i Kelly, 1991), malgrat s'afirma que la relació entre autoestima i activitat física és bidireccional.

Ara bé, no només se'n deriven efectes beneficiosos de tota activitat física. Algunes competicions esportives es basen en plantejaments de dubtós valor pedagògic i poden generar conseqüències no desitjades com ansietat, excés de competitivitat o baixa autoestima (Purdy, 1980), que vagin en contra dels que no desenvolupen destreses (Hoffman, 1971), i que fins i tot deixen seqüeles psicològiques en els físicament menys dotats (Branden, 1993).

Tot depèn, en bona mesura, de si l'objectiu principal és l'alt rendiment o la formació del caràcter, el creixement personal de l'individu i el desenvolupament integral de la seva personalitat. Les pràctiques, per ser educatives (Frattarola, 1989), han de primar l'aspecte formatiu sobre el competitiu i aquí hi juga un paper decisiu la intencionalitat de l'entrenador (Telama, 1985).

Per aquesta raó, es demana que l'objectiu principal de l'educació física i de l'atletisme intercol·legial (Gruber, 1986; Matross, 1980) sigui el de fomentar el desenvolupament emocional i personal dels nois participants, per la qual cosa la competició s'ha de supeditar a l'aspecte lúdic, i s'han qüestionat (Grinder, 1981) els plantejaments de l'esport escolar arrelats en la competitivitat i el prestigi. Des d'un punt de vista educatiu, la competitivitat ha suscitat sempre grans sospites (Tap, 1991); en un joc amb pocs guanyadors i un munt de perdedors, el normal és que davall la mitjana del nivell d'autoconcepte (Marsh i Peart, 1988). El fet de practicar esport competitiu des de molt joves, amb criteris de selecció molt estrictes o amb gran intensitat, comporta l'abandó prematur de tota activitat esportiva, bé per no assolir

les fites proposades –per estats de frustració o decepció, perquè els objectius potser no siguin els adequats, per excés de pressió o sacrifici–, o bé per altres motius que requereixen una seriosa reflexió (García Ferrando, 1990); algunes ofertes educatives surten viciades de base. Tot això justifica la reivindicació d'un esport per a tots a l'escola, que cerqui més la participació esportiva generalitzada que la formació de campions. És qüestió d'estructurar les experiències competitives de manera que tots els participants puguin experimentar l'èxit i reforçar-se positivament (Read, 1968). ¿Com es produeix la influència de l'activitat física sobre l'autoconcepte de les persones que la practiquen de manera sistemàtica i adequada? Sonstroem i Morgan (1989) l'expliquen entenent l'autoconcepte com una col·lecció d'autopercepcions organitzades en nivells jeràrquics de major a menor generalitat i especificitat (Shavelson, Hubner i Stanton, 1976). Els canvis de suficient consistència i estabilitat aconseguits en els elements dels nivells inferiors, poden arribar a modificar els estrats jeràrquics superiors. La percepció de l'autoeficàcia física se situaria en un nivell més específic i modificable que l'autoconcepte general, que ocuparia el cim de la jerarquia. El desenvolupament de les habilitats i del nivell d'eficàcia de l'individu per mitjà d'exercicis específics o activitats d'entrenament esportiu, se suposa que modificarà aspectes concrets del nivell bàsic de la dimensió física que poden afectar positivament a l'autoestima global.

Metodologia

Objectius

Amb aquest estudi, que formava part d'un treball d'investigació més ample, es tractava d'analitzar el grau de relació que presenten algunes variables de la pràctica esportiva (participació en l'esport escolar, condició de titular/suplent en l'alineació i el gènere) amb l'autoconcepte. El fet de disposar d'una radiografia de la situació concreta dels

alumnes de 10/11 anys de Guipúscoa pel que fa a l'esport escolar, hauria de proporcionar informació i matèria de reflexió. Les expectatives de resultats se situaven així: 1) els alumnes participants en les activitats de l'esport escolar oferirien nivells d'autoconcepte més alts que la resta dels seus companys; 2) els titulars més que els suplents i que els no participants; 3) els nois més que les noies.

Mostra

Els 153 alumnes (79 nois i 74 noies) que van participar en aquest estudi, constitueixen una mostra representativa de la població estudiantil de la província de Guipúscoa que durant l'any acadèmic 1995-1996 estava matriculada en el primer curs del Tercer Cicle de l'Ensenyament Primari (10-11 anys d'edat), dins de la xarxa pública, i que totalitzava 1527 individus. De les 96 aules en què estaven distribuïts, es van seleccionar, seguint el mètode estratificat proporcional bietàpic i conglomerat (Azorín i Sánchez, 1986), 9 centres docents situats en les diferents comarques de la província; la mitjana d'alumnes per classe s'aproxima als 16 individus.

De la totalitat de la mostra, 123 participaven en competicions d'esport escolar promogudes per la Diputació Provincial de Guipúscoa, consistents en entrenaments durant la setmana i en encontres que, per terme general, se celebraven els dissabtes; 30 no hi van participar. A partir de la informació del monitor-entrenador, es classificà els participants en titulars ($N = 76$) i suplents ($N = 47$), segons l'estatus que majoritàriament ocupaven en les alineacions dels equips.

Instruments

Es varen adaptar tres qüestionaris a l'esquema, llengua que usaven els escolars.

Es va emprar la versió corresponent a l'edat de 10/11 anys de l'SDQ (Self Description Questionnaire), de Marsh, Relich i Smith (1983). Integrat per 72 ítems, consta de

ESCALES AUTOCONCEPTE		Coefficient T	PARTICIPANTS N = 123		NO PARTICIPANTS N = 30	
			$\bar{x}$	S _x	$\bar{x}$	S _x
SDQ	Aparença física	0,101	42,48	8,9	39,46	9,0
	Habilitats esportives	0,001**	36,81	6,0	32,76	6,3
	Autoconcepte no-acadèmic	0,014**	108,47	17,8	99,50	16,91
	Autoconcepte general	0,122	228,17	35,5	217,36	27,2
PSP	Rendiment esportiu	0,001**	17,15	3,3	14,90	3,1
	Condició física	0,000**	18,63	3,3	15,93	2,7
	Atractiu físic	0,851	18,10	3,7	17,96	3,0
	Força	0,077	16,80	3,6	15,50	3,0
	Autoconcepte físic general	0,095	20,00	3,3	18,86	2,8
	Autoconcepte general	0,534	20,85	3,1	20,46	2,7

T-TEST

** Diferències significatives (P<0,05)

Taula 1. Diferències en diversos aspectes de l'autoconcepte entre participants i no participants a l'esport escolar.

SOTS-ESCALES AUTOCONCEPTE		Coefficient	TITULARS N = 76		SUPLENTS N = 47		NO PARTICIPANTS N = 30	
			$\bar{x}$	S _x	$\bar{x}$	S _x	$\bar{x}$	S _x
SDQ	Aparença física	0,0151**	44,00	8,1	40,04	9,7	39,46	9,0
	Habilitats esportives	0,0000**	39,01	4,8	33,25	6,1	32,76	6,3
	Autoconcepte no-acadèmic	0,0004**	112,34	16,0	102,2	19,0	99,50	16,9
	Autoconcepte general	0,0082**	234,61	30,1	217,7	41,2	217,36	27,2
PSP	Rendiment esportiu	0,0000**	18,21	2,8	15,46	3,2	14,90	3,1
	Condició física	0,0000**	19,57	3,0	17,14	3,4	15,93	2,7
	Atractiu físic	0,0268**	18,80	3,4	17,00	3,9	17,96	3,0
	Força	0,0013**	17,61	3,8	15,51	3,1	15,50	3,0
	Autoconcepte físic general	0,0540	20,41	3,0	19,34	3,8	18,86	2,8
	Autoconcepte general	0,4476	21,09	2,9	20,46	3,3	20,46	2,7

ONEWAY

** Diferències significatives (P<0,05)

N = 153

Taula 2. Diferències en diversos aspectes de l'autoconcepte en funció de la titularitat en competicions de l'esport escolar.

10 escales (4 d'autoconcepte no acadèmic, 3 d'autoconcepte acadèmic i 3 mesures totals) amb les que pretén mesurar les diverses dimensions de l'autoconcepte contemplades en el model teòric de Shavelson, Hubner i Stanton (1976). L'índex de fiabilitat de les subescales oscil·la entre 0,69 i 0,91. En aquest informe, s'ofereixen dades corresponents a només quatre de les subescales, les d'Aparença física, Habilitats esportives, Autoconcepte no acadèmic i Autoconcepte general.

El PSPP-CY (Physical Self-Perception Profile) (Fox i Corbin, 1989) consta d'un total

de 36 ítems i es divideix en sis subescales: Rendiment esportiu, Condició física, Atractiu físic, Força, Autoconcepte físic general i Autoconcepte general. A cada ítem es presenta una qualitat de la persona en dos missatges contraposats (positiu i negatiu) i l'individu ha de decidir amb quin s'identifica i en quin grau. Els índexs de fiabilitat es troben entre el 0,71 i el 0,82.

S'aplicà, a més, el PIP (Perceived Importance Profile), també de Fox i Corbin, per valorar la importància concedida a cada escala pel propi individu, sense que l'instrument hagi respòs al que s'esperava d'ell.

Resultats

En la taula 1 es recullen els resultats comparatius obtinguts en els qüestionaris d'autoconcepte per part dels participants i no participants en les activitats de l'esport escolar.

L'observació de les mesures de tendència central, mostra que les mitjanes de les puntuacions directes en totes les subescales de l'autoconcepte corresponents al grup dels participants, reflecteixen valors superiors als del grup integrat pels no participants. En ocasions, aquesta diferència és estadísticament significativa a partir de la prova T-TEST (que permet analitzar la relació entre una variant quantitativa i una de qualitativa dicotòmica). Les diferències que són significatives apareixen en quatre escales que mesuren Habilitats esportives, Autoconcepte no acadèmic, Rendiment esportiu i Condició física.

Mitjançant una anàlisi complementària de l'anterior i a l'hora de verificar l'expectativa de trobar diferències en l'autoconcepte entre els que són titulars, suplents i no participants en les competicions d'esport escolar, es van obtenir les dades recollides en la taula 2.

Les puntuacions directes mostren que el grup dels titulars ofereix valors superiors als altres dos col·lectius en totes les escales relacionades amb l'autoconcepte físic, tal i com ho mostren les mitjanes. El col·lectiu dels suplents registra valors lleugerament superiors als dels no practicants en la majoria de les escales excepte en tres, encara que la diferència és ínfima. En la majoria de les escales, el grup dels suplents mostra un índex de dispersió molt superior a la resta de col·lectius.

La significació de les diferències s'ha establert mitjançant l'anàlisi estadística ONEWAY, ja que s'analitzava la interacció entre una variable quantitativa i una altra qualitativa politòmica (de tres categories). S'han detectat diferències significatives en la majoria de les escales analitzades, concretament en nou: Aparença física, Habilitats esportives, Autoconcepte no acadèmic i Autoconcepte general (test SDQ); i Rendiment esportiu, Condició

física, Atractiu físic, Força i Autoconcepte físic general (en el PSPP).

S'esperava trobar, en tercer lloc, diferències en diverses subescales de l'autoconcepte en funció del gènere.

Si s'observen els valors representatius de les puntuacions directes (taula 3), es veu que els dels homes són superiors als de les dones en la totalitat dels aspectes analitzats, excepte en l'índex d'autoconcepte general del test PSPP. De tota manera, les diferències són només tendencials en la majoria dels casos i no sempre resulten estadísticament significatives, excepte en les següents subdimitensions: *Habilitats esportives*, *Condicció física* i *Força*.

Conclusions

Els participants en l'esport escolar ofereixen millors puntuacions en l'autoconcepte que els no participants. Aquests resultats són consistents amb la investigació prèvia. La constatació dels beneficis que origina l'esport escolar sobre un aspecte tan important de la personalitat com és l'autoconcepte, fa que es tracti d'implicar el màxim possible d'alumnes en les activitats de l'esport escolar.

D'altra banda, és evident que els titulars mostren un més gran autoconcepte que els suplents. Aquest fet convida a buscar fórmules per tractar d'eliminar la figura del suplent. Com que es tracta d'activitats esportives amb finalitat educativa, cal cercar solucions per tal que els alumnes no se sentin peces secundàries o de recanvi. Algunes disciplines esportives ja han adaptat els reglaments de les categories inferiors i han establert una participació mínima, de manera aleatòria i amb independència del nivell de rendiment dels participants.

En algun estudi anterior (Sander, 1981) es va trobar que, com a conseqüència de la percepció del seu escàs rendiment esportiu, l'autoconcepte dels suplents és fins i tot inferior als dels no participants; en el cas que comentem no es ratifica aquesta apreciació, cosa que fa pensar que els plantejaments formatius es van introduint en la pràctica de l'esport escolar.

S'han observat lleugeres diferències a favor dels nois en funció del sexe, assumpte so-

SOTS-ESCALES AUTOCONCEPTE		Coefficient T	MITJANES	DESVIACIONS TIPIQUES
SDQ	Aparença física	0,507	m = 42,36 f = 41,39	8,9 9,1
	Habilitats esportives	0,001**	m = 37,70 f = 34,21	6,3 5,7
	Autoconcepte no-acadèmic	0,082	m = 109,16 f = 104,10	19,0 16,4
PSPP	Rendiment esportiu	0,186	m = 17,0 f = 16,3	3,5 3,1
	Condicció física	0,034**	m = 18,67 f = 17,50	3,6 3,1
	Atractiu físic	0,426	m = 18,30 f = 17,83	3,6 3,5
	Força	0,014**	m = 17,24 f = 15,81	3,8 3,2
	Autoconcepte físic general	0,867	m = 19,82 f = 19,72	3,1 3,4
	Autoconcepte general	0,898	m = 20,71 f = 20,83	3,2 2,7

T-TEST

** Diferències significatives ($P < 0,05$)

Nm = 79; Nf = 74; N = 153

Taula 3. Diferències en diversos aspectes de l'autoconcepte en funció del gènere.

bre el que no existeix coincidència en la investigació prèvia. Probablement, els nostres resultats s'expliquen pel diferent rol i valoració assignats a cada sexe per part de la societat; avui dia se sobrevalora els nois que col·leccionen èxits esportius i les noies atractives. Pel que fa a aquest cas, la millor teràpia seria una educació no sexista (tant en l'àmbit educatiu com des dels mitjans de comunicació).

Els resultats obtinguts s'ajusten en el seu conjunt a la concepció jeràrquica i multidimensional de l'autoconcepte. Això significa assumir que la contribució de l'educació física al desenvolupament de l'autoimatge resulta tan decisiva com relativa; és a dir, tal com succeeix en totes i cadascuna de les accions educatives.

Bibliografia

- AZEMAR, T. (1991), "Sistemas prácticos de educación física", *Enciclopedia general del ejercicio*, VII. Barcelona: Paidotribo.
- AZORÍN, F.; SÁNCHEZ, J. L. (1986), *Métodos y aplicaciones del muestreo*. Madrid: Alianza.
- BRANDEN, N. (1993), *El poder de la autoestima*. Barcelona: Paidós.

DEMAN, A. F.; BLAIS, G. (1982), "Relationship between preference for a type of sport and two aspects of personality: social alienation and self-esteem", *Perceptual and Motor Skills*, pàg. 11-14.

FOX, K. R. (1988), "The self-esteem complex and youth fitness". *Quest*, 40, pàg. 230-246.

FOX, K. R.; CORBIN, C. B. (1989), "The physical self-perception profile: development and preliminary validation", *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 11, pàg. 408-430.

FRATTAROLA, E. (1989), "Educación deportiva y competición", *Dirección Deportiva*, 38, pp. 19-21.

GARCÍA FERRANDO, M. (1990), *Aspectos sociales del deporte. Una reflexión sociológica*. Madrid: Alianza.

GARROTE, F. (1993), *La educación física en Primaria. Reforma (6-12 años), Guía del profesor*. Barcelona: Paidotribo.

GRINDER, E. (1981), *Adolescencia*, Mèxic: Limusa.

GRUBER, J. J. (1986), "Physical activity and self-esteem development in children: a meta-analysis", *American Academy of Physical Education Papers*, 19, pàg. 30-48.

HARRIS, D. (1976), "¿Afecta la actividad física al concepto del yo?", a *¿Por qué practicamos deporte? Razones somatopsíquicas para la actividad física*. Barcelona: Jim.

- HOFFMANN, H. A. (1971), "The right fielder bats last", *Physical Educator*, 28(2), pàg. 94-95.
- HOPPER, Ch.; GUTHRIE, G. D. y KELLY, T. (1991), "Self concept and skill development in youth soccer players", *Perceptual and Motor Skills*, 72(1), pàg. 275-285.
- MARSH, H. W.; RELICH, J. D. i SMITH, I. D. (1983), "Self-concept: the construct validity of interpretations based upon the SDQ", *Journal of Personality and Social Psychology*, 45, pàg. 173-187.
- MARSCH, H. W.; PEART, N. D. (1988), "Competitive and cooperative physical fitness training programs for girls: Effects on physical fitness and multidimensional self-concepts", *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 10, pàg. 390-407.
- MATROSS, R. P. (1980), "Student life studies in planning", *Journal of College Student Personnel*, 21, pàg. 299-304.
- MEYER, R. (1987), "Imagen del yo en los adolescentes y posición escolar en educación física y deportiva. Estudio comparativo con alumnos varones de 3º", *Infancia y Aprendizaje*, 37, pàg. 45-56.
- PURDY, D. A. (1980), "Youth sports participants: the relationship among self esteem, competition anxiety and competitiveness", *Review of Sport and Leisure*, pàg. 114-135.
- READ, D. A. (1968), *The influence of competitive and noncompetitive programs of physical education on body-image and self-concept* (Doctoral dissertation). Boston: University.
- RODRÍGUEZ, M.; MORALES, D. (1989), *Influencia de la actividad físico-deportiva en el desarrollo de la personalidad infantil*. Pamplona: Gobierno de Navarra.
- SANDER, R. L. (1981), "Coaching style and the athlete's self-concept", *Athletic Journal*, 61, pàg. 66-67.
- SHAVELSON, R. J.; HUBNER, J. J. i STANTON, J. C. (1976), "Self-concept: validation of construct interpretations", *Journal of Educational Psychology*, 46, pàg. 407-441.
- SMITH, T. L. (1986), "Self concepts of youth sport participants and nonparticipants in Grades 3 and 6", *Perceptual and Motor Skills*, 62(3), pàg. 863-866.
- SONSTROEM, R. J. (1984), "Exercise and self-esteem", *Exercise and Sport Sciences Reviews*, 12, pàg. 123-155.
- SONSTROEM, R. J.; MORGAN, W. P. (1989), "Exercise and self-esteem: rationale and model", *Medicine and Science in Sports and Exercise*, pàg. 329-337.
- STEWART, M. J.; CORBIN, C. B. (1989), "Self-confidence of young girls in physical activity and sport", *Runner*, 16, pàg. 38-41.
- TAP, P. (1991), "Estime de soi et promotion par l'activité sportive", *Revue EPS*, pàg. 303-308.
- TELAMA, R. (1985), "Aspectos pedagógicos del deporte para la juventud", *Dirección Deportiva*, 28, pàg. 21-26.
- URDANGARÍN, C. (1992), "Educación física y ciencia de la acción motriz", *Kirola Ikertuz*, 3, pàg. 3-6.